De archivaris is dood. Leve de informatiecartograaf

Over duurzame toegankelijkheid van informatie, legitimiteit en archiving by design

Ondanks alle wet- en regelgeving over de omgang met informatie binnen organisaties hebben de meeste bestuurders geen helder beeld van wat die regels betekenen voor de rol van de archivaris. *De archivaris?* Dat is toch degene die oude documenten bewaart voor het geval er ooit nog eens naar wordt gevraagd? Die oude man in een blauwe stofjas die weet waar de dossiers liggen?

Dit beeld miskent waar het in de kern om gaat. Het doel van een archief is niet primair het bewaren van cultuurhistorische bescheiden voor het nageslacht, maar — vrij vertaald — het beschikbaar hebben van alle relevante informatie die nodig is om als organisatie verantwoord te kunnen handelen, sturen en verbeteren. Dat is administratieve verantwoordbaarheid.

Die verantwoordbaarheid staat steeds meer onder druk. Papieren informatie ligt vaak verspreid bij individuen en is beperkt toegankelijk. Zonder onderhoud van de ordening verandert zij in een ondoorgrondelijke berg. Digitale informatie kent het tegenovergestelde risico: zij is, als men niet oplet, voor iedereen toegankelijk — per ongeluk of doelbewust — ook wanneer dat niet mag. En wanneer ook daar de ordening ontbreekt, verdwijnt niet de speld, maar de hooiberg zelf uit beeld.

De nieuwe Archiefwet benoemt dit probleem expliciet door *duurzame toegankelijkheid van overheidsinformatie* als grondslag te nemen. Dat vraagt om een herijking van rollen en verantwoordelijkheden.

Duurzame toegankelijkheid en juiste informatie

Toegankelijkheid betekent dat je ergens bij kunt. Wanneer ik voor de grap naar een boek in mijn boekenkast wijs en zeg dat het ontoegankelijk is, vragen mensen of het dan zo moeilijk geschreven is. Mijn antwoord luidt meestal: mijn bibliotheektrapje is te laag.

Toegankelijke informatie is informatie die kan worden waargenomen — gezien, gehoord of vastgepakt — en vervolgens begrepen. Weten waar het over gaat en wat ermee moet of kan worden gedaan. Informatie geldt als toegankelijk wanneer zij vindbaar, beschikbaar, leesbaar, interpreteerbaar en betrouwbaar is. Interpreteerbaarheid is daarbij de kern; zonder die eigenschap is informatie functioneel waardeloos.

Duurzaam betekent dat deze eigenschappen behouden blijven zolang de informatie nodig is, vanaf het moment dat zij beschikbaar komt. Dit geldt voor alle aspecten van toegankelijkheid.

Dat leidt tot een belangrijke conclusie: vanaf het moment dat iets als informatie wordt gedeeld, is de Archiefwet van toepassing — niet pas wanneer na afhandeling een bewaartermijn ingaat.

In een memorie van toelichting bij een wet wordt gesteld dat voor de uitvoering van een wettelijke taak de juiste informatie beschikbaar moet zijn. Dat roept de vraag op wat *juiste* informatie is, en of dit toetsbaar — en dus auditbaar — kan worden gemaakt.

Informatie is juist wanneer zij:

- betrekking heeft op datgene waarover zij moet gaan en relevant is binnen de context en bedoeling van een organisatie;
- zodanig is geformuleerd dat haar bedoeling kan worden geïnterpreteerd en gedeeld in communicatie binnen en buiten de organisatie;
- betrouwbaar kan worden toegeschreven aan een bron, zodat er legitiem mee kan worden gehandeld.

De informatiecartograaf

Om duurzame toegankelijkheid van de juiste informatie te kunnen borgen, volstaat een klassieke archieffunctie niet langer. Wat nodig is, is een rol die informatie niet achteraf beheert, maar vooraf positioneert, ontwerpt en normeert.

Deze rol kan worden aangeduid als **informatiecartograaf**: een onafhankelijke functionaris die het informatie- en datalandschap van een organisatie in kaart brengt, ontwerpt en bewaakt. Niet als beheerder van het verleden, maar als ontwerper van bestuurlijke en administratieve betrouwbaarheid.

De informatiecartograaf vervult deze rol vanuit drie samenhangende perspectieven.

1. Informatiekadaster — oriëntatie

Voor het vaststellen van de relevantie van informatie is een overzicht nodig van de taakgebieden die voortkomen uit de bedoeling van een organisatie. Een totaaloverzicht, te vergelijken met een atlas, waarin zichtbaar is wat de organisatie maakt, voor wie en hoe dat gebeurt — met een product- en dienstarchitectuur als vertrekpunt.

Zo ontstaat inzicht in de domeinen waarover binnen de organisatie kennis aanwezig moet zijn. Alleen dan kunnen informatie- en gegevensbronnen zinvol worden toegeschreven aan het handelen van de organisatie en kan de doelmatigheid daarvan worden getoetst.

De informatiecartograaf vervult hier een kadasterfunctie. Zoals Vitruvius al stelde: architectuur begint met landmeetkunde. Via procesgebonden metadatering worden informatieobjecten geplaatst binnen dit landschap. Daarmee ontstaat een directe verbinding tussen het handelen van de organisatie en de bijbehorende informatie — *archiving by design*.

2. Ontwerpbureau — inrichting

Samenwerking op basis van de juiste informatie vereist dat processen en verantwoordelijkheden vanuit heldere productbeschrijvingen zó worden ontworpen dat zij ook administratief eenduidig kunnen worden vastgelegd — *administration by design*.

Die administratie vormt de ruggengraat van de samenwerkingsstructuur en van de communicatiemomenten binnen en tussen organisaties. Tijdens het ontwerpen ziet de informatiecartograaf erop toe dat een minimale en consistent uitlegbare logica wordt gevolgd.

Wanneer deze logica leidend blijft bij verdere inrichting, kan de kostenefficiëntie van het handelen — de zuinigheid — worden bewaakt.

De informatiecartograaf reikt hiervoor ordeningsprincipes aan en ondersteunt bij de toepassing ervan.

3. Normeringsinstituut — legitimatie

De zorgvuldigheid van het handelen van een organisatie blijkt uit de betrouwbaarheid en legitimiteit ervan. Dat vereist inzicht in meetmomenten en beslisregels binnen de procesgang, evenals herleidbaarheid van die beslisregels naar de onderliggende taakstelling — ongeacht of die wettelijk, commercieel of maatschappelijk van aard is.

Op de juiste momenten in het proces wordt verwezen naar authentieke gegevensbronnen. De informatiecartograaf vult dit aan met kaders uit informatiegerelateerde wet- en regelgeving en toetst daarop: wie mag of moet wat, wanneer en met welke informatie?

Deze normerende rol is alleen uitvoerbaar wanneer de kadaster- en ontwerprol daadwerkelijk zijn ingevuld — *selection by design*.

Wat de informatiecartograaf níet is

Om misverstanden te voorkomen is het van belang ook te benoemen wat de informatiecartograaf niet is. Het is geen herverpakking van een bestaande rol en ook geen uitbreiding van een klassieke archieffunctie.

De informatiecartograaf is **niet**:

- een traditionele archivaris die zich primair bezighoudt met bewaren, selecteren en vernietigen aan het einde van processen;
- een IT-architect of dataspecialist die zich richt op systemen, tooling of technische optimalisatie;
- een compliance- of privacy officer die uitsluitend toetst aan wet- en regelgeving zonder zicht op de samenhang van processen en informatie;
- een documentbeheerder of records manager die vooral operationeel registreert wat er al is ontstaan.

De informatiecartograaf opereert vóór en tussen deze rollen: ontwerpend, verbindend en normerend. Hij richt zich niet op het beheren van informatieobjecten, maar op het in kaart brengen en bewaken van het informatielandschap als geheel — in dienst van bestuurlijke legitimiteit en verantwoording.

Van blauwe stofjas naar witte laboratoriumjas

Alles overwegende is het verstandig dat de archivaris zijn blauwe stofjas uittrekt en verruilt voor een witte laboratoriumjas. Die jas staat symbool voor een onderzoekende, ontwerpende en toetsende houding ten aanzien van informatie.

De titel *archivaris* doet onvoldoende recht aan deze verantwoordelijkheid. Tussen de bestaande 'chief'-rollen binnen organisaties ontbreekt vaak een expliciete verantwoordelijkheid voor samenhang, legitimiteit en duurzame toegankelijkheid van informatie.

Een rol als **Chief Information Cartographer** is daarom geen semantische luxe, maar een noodzakelijke voorwaarde voor bestuurbaarheid in een datagedreven organisatie.

Om over na te denken:

- Zonder invulling van deze verantwoordelijkheden is het niet mogelijk een bruikbare enterprise-architectuur op te zetten.
- Een schoon en transparant data- en informatielandschap is een noodzakelijke voorwaarde voor het blootleggen van onzuivere of verborgen persoonlijke agenda's.
- Informatiekadasterkaarten gebaseerd op een minimale en eenduidig uitlegbare logica helpen organisaties om kunstmatige intelligentie begrijpelijk en verantwoord toe te passen.
- *Archiving by design* betekent dat al bij het ontwerpen en ontwikkelen van producten en diensten moet worden nagedacht over de domeinen waarover administratieve verantwoording moet kunnen worden afgelegd.

Auteur: Frits Cost

Bereikbaar via fritscost@bizpatterns.com